



Crkvu i njezinu sposobnost prilagodbe te vrijeme Drugoga vatikanskog koncila. Opsežno trinaesto poglavlje posvećeno je *Crkvi i izazovu kultura* (169-189), u kojima se prate oblici prilagodbe Crkve na izvaneuropskim prostorima.

Posljednja, treća cjelina knjige koja obuhvaća četrnaesto i petnaesto poglavlje (191-256), razmatra problematiku nekatoličkih kršćanskih crkava, ponajprije pravoslavlja i protestantizma. Tako u četrnaestom poglavlju autor iznosi pregled *Istočnih Crkvi* (191-217), posebice pravoslavnih, ali i katoličkih (npr. maroniti, melkiti, katolički kopti, kaldejci i dr.), a u petnaestom poglavlju pod naslovom *Protestantizmi* (219-256) daje povijesni pregled razvitka tog dijela kršćanstva (luterana, kalvinista, anglikanaca i drugih manjih protestantskih skupina) od nastanka u XVI. st. do suvremenosti.

Posljednje, šesnaesto poglavlje knjige zapravo je neka vrsta zaključka u kojemu autor pokušava odgovoriti na pitanje *Je li moguće teološki dešifrirati povijest Crkve?* (257-266). Bedouelle iznosi mišljenje da "teologijska i simbolička perspektiva čini se pokazuju kako svijet, dakako, stari, ali se Crkva pomlađuje" te dodaje da nas ta perspektiva "obvezuje da uz značajku znanstvenosti zadržimo i onu koja se odnosi na promatranje otajstva" (266). Stoga, zaključuje Bedouelle, "molitva povjesničara sastojat će se, dakle, u tome da moli za točnost i oštroumnost ništa manje nego za slutnju otajstva i kršćanskog paradoksa, razlikujući pristupe, ali ujedinjujući ih u jednom jedinom vjerničkom pogledu" (266).

Na kraju knjige nalaze se prilozi, odnosno bibliografija korištene literature i izvora te kazalo osobnih imena. Iz navedenog je razvidno da se radi o knjizi koja je ponajprije udžbeničkoga karaktera i namijenjena je studentima povijesti Crkve na katoličkim sveučilištima. Njezino objelodanjivanje u Hrvatskoj zacijelo je važan znanstveni događaj s obzirom na činjenicu da već duže vrijeme nije tiskano djelo u kojemu je na sažet i studentima razumljiv način izložena tisućljetna povijest Crkve. Uz činjenicu da je Bedouelle nastojao iznijeti sažeti pregled dva tisućljeća duge povijesti kršćanstva, a posebice Crkve kao njegova institucionalnog tijela, istodobno je predložio i jedan prilično karakterističan pristup proučavanju Crkve, ali i općenito kršćanstva. To je naglasio ističući da povjesničar Crkve i sam mora prihvaćati temeljna načela kršćanstva te promatrati prošla zbivanja kao dio Božjeg plana Otkupljenja. No, pritom Bedouelle ne poriče veliku važnost "svjetovne" historiografije (osobito ističe doprinos povjesničara francuske medievističke škole prve polovine XX. stoljeća) koja je svojim metodološkim inovacijama znatno pridonijela proučavanju povijesti Crkve.

Meri Kunčić

Mirela Slukan Altić, *Povijesna geografija Kosova*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2006., 159 str.

Područje Kosova stoljećima se nalazilo na razmeđu različitih utjecaja te je kroz vjekove bilo poprištem brojnih bitaka, mjestom doticaja ili prolaza crta razgraničenja. Interesi Osmanskoga Carstva, Habsburške Monarhije, Ugarske, Mletačke Republike i Srbije, koji se stoljećima isprepleću na širem području Balkana, stavili su Kosovo u središte pozornosti određivši ga kao jedan od ključnih geostrateških prostora Balkanskoga poluotoka. Za razumijevanje kosovske krize u suvremeno doba nužno je poznavanje prošlosti toga prostora,





pri čemu povijesna geografija Kosova otkriva korijene problema i nesporazuma koji su u pojedinim povijesnim etapama eskalirali do ratnih sukoba, postavljajući taj prostor u žarište nestabilnosti šire regije.

Monografija Mirele Slukan Altić *Povijesna geografija Kosova* analizira autentične kartografske izvore za povijest Kosova (prostor današnje pokrajine Kosovo, koji uključuje i Metohijsku zavalu), počevši od antičkih vremena do danas. Knjiga, objavljena u izdanju uglednoga zagrebačkog nakladnika Golden marketing-Tehnička knjiga, sadržava, uz "Predgovor" (7) i "Uvod" (8-11), jedanaest temeljnih poglavlja u kojima se, kronološkim slijedom povijesnih razdoblja, obrađuju kartografska vrela za povijest Kosova. U svim je cjelinama, uz podroban i stručan opis kartografske građe, donesen i osvrt na povijesne prilike na području Kosova u pojedinim vremenskim odsječcima.

Prvo poglavlje knjige usmjereno je na prikaz Kosova u "Antičkim kartografskim izvorima" (12-20). Iz toga doba (uključenost Kosova u rimsku provinciju Gornju Meziju) potječu i najstariji kartografski spomenici koji govore o položaju i razvoju Kosova unutar Rimskoga Carstva: Ptolomejeva karta Gornje Mezije (II. stoljeće) na kojoj su, u skladu s tadašnjim postignućima kartografije, ucrtana naselja (*Ulpianum*, *Vindenis*, *Vellanis* i *Arribantion*), granice i naziv provincije, kao i malobrojni hidrografske i orografske elementi te *Tabula Peutingeriana* – prvi kartografski prikaz rimskih cesta na području Kosova, a koji posvjedočuje veliko prometno značenje kosovskog prostora u povezivanju egejskoga, jadranskog i podunavskog područja. Razdoblje "Srednjeg vijeka (od seobe naroda do početka osmanskih osvajanja)" (21-25) predstavljeno je prikazom Kosova na zemljovidu Mohammada al Idrisija iz 1154. godine (tzv. *Tabula Rogeriana*). Na tom su zemljovidu ucrtani toponim *Albiu* (Lipljan) kao i važne prometne komunikacije koje su spajale Konstantinopol sa zapadnim dijelom Balkana. Cjelina "Početak osmanskog prodora" (26-32) donosi osvrt na prve osmanske prodore i bitke na Kosovu polju te prikaz Kosova na zemljovidu Balkanskog poluotoka iz 1444. godine, izrađenom upravo za pohoda ugarske vojske. Brojne bitke koje su se tada zbivale na Kosovu, kao i pad prometno i geostrateški važnoga Novog Brda pod Osmanlije (1454.), ostavili su – napominje autorica – snažan dojam na glasovitoga kartografa fra Maura koji na svojoj karti svijeta iz 1459. godine Kosovu posvećuje osobitu pozornost, unoseći za taj prostor nove geografske sadržaje koji nisu bili zabilježeni na dotadašnjim zemljovidima (toponimi Priština i Peć i dr.).

U cjelini naslovljenoj "Kartografski izvori iz razdoblja rane osmanske vladavine" (33-43) opsežan je osvrt na političke i demografske prilike na Kosovu toga doba. Zemljovidi na kojima je za to razdoblje prikazan prostor Kosova rad su Marca Beneventanusa (1507.), Martina Waldseemüllera (1513.) i Sebastiana Münstera (1550.), kartografâ čiji opus karakterizira utemeljenost na Ptolomejevim dostignućima. Na kraju XVI. stoljeća, u doba dominacije nizozemskih kartografa sa sjedištem u Antwerpenu, kosovski je prostor predložen na zemljovidu Grčke mletačkoga kartografa Jacoba Gastaldija iz znamenitog atlasa Abrahama Orteliusa *Theatrum Orbis Terrarum* (1570.) te na zemljovidu nizozemskoga kartografa Gerharda Mercatora iz 1589. godine.

Opsegom je povećana cjelina "Kosovo u doba habsburško-osmanskih ratova" (44-78). Razdoblje Bečkoga rata (1683.-1699.), doba velikih promjena u položaju balkanskih zemalja u okviru Osmanskoga Carstva, prikazano je (glede prostora Kosova) na zemljovidu rim-



skoga kartografa Giacoma Cantellija da Vignola iz 1689. godine (*Il Regno della Servia detta altrimenti Rascia* – Kosovo je prikazano unutar granica Skopske arhiepiskopije) i na zemljovidu Podunavlja, kartografa Vincenza Marie Coronellija iz iste godine (podatci na osnovi izvješća misionara Kongregacije za širenje vjere). Slijede kartografski prikazi Kosova na ratnim zemljovidima Požarevačkog (1718.) i Beogradskog mira (1739.). Riječ je o zemljovidu Homannovih nasljednika iz 1724. godine (crte razgraničenja) i ratnom zemljovidu Jonathana Felsseckera s prikazom kretanja habsburške vojske u vrijeme rata 1737.-1739. godine. Autorica potom raščlanjuje podatke iz prve topografske karte kosovskog prostora, nastale tajnim radom Franje Mihanovića 1783. godine, a uz čiji se zemljovid nalazi i vojno-geografski opis ucrtanog prostora. Kosovo je predloženo i u djelu Maximiliana Schimeka *Politische Geschichte des Königreich Bosnien und Rama von Jahre 867-1741* (1788.), a zatim i (u doba ekspanzije Beogradskog pašaluka) na Weissovoj karti europske Turske iz 1829. godine. Riječ je o prvom zemljovidu s razrađenim kartografskim ključem, a koji donosi vidljiv napredak u geografskom i kartografskom poznavanju Kosova. Slijedi zemljovid europske Turske Heinricha Kieperta (1853.), važan za utvrđivanje područja rasprostranjenosti pojedinih albanskih plemena. U završnom dijelu te cjeline autorica se bavi zemljovidom Crnogorca Nikole Vasojevića iz 1847. godine, koji prikazuje Kosovo polje i koji je prvi pokušaj prikaza kosovskog prostora u okviru srpske nacionalne kartografije. Zemljovid je, napominje Slukan Altić, uz praktičnu imao i izrazitu prosrpsku domoljubnu primjenu te Vasojević nije nimalo slučajno za svoj kartografski uradak odabrao prostor Kosova polja i priložio veliku ilustraciju s prikazom Muratova groba i mjesta Kosovske bitke, za Srbe osobito znamenite.

U poglavlju “Razdoblje velike istočne krize” (79-97) prikazuju se nove teritorijalne promjene na Kosovu nakon Srpsko-osmanskih ratova i nove granice nakon Berlinskoga kongresa (1878.). Riječ je o *General Karte von Bosnien, der Herzegovina, von Serbien und Montenegro* koju je 1876. izradio *K.u.K. militärisch-geographischen Institut* u Beču. Slijedi osvrt na etnografsku kartu Spiridona Gopčevića iz 1889. godine, a prema kojoj je svekoliko pučanstvo Kosova toga doba isključivo srpskog podrijetla. “Gopčevićovo je djelo mnogo važnije kao jasan pokazatelj političkog programa koji propagira te zaoštrenih političkih odnosa nakon Berlinskoga kongresa, kao i nove političke uloge kartografije u nacionalnim pokretima mladih država jugoistočne Europe” (92). Ta cjelina završava osvrtom na kartografske prikaze Kosova nakon Balkanskih ratova, kad europska kartografska produkcija pokazuje pojačano zanimanje za prikazivanje balkanskih ratišta, promjena granica i novonastalih država na tom prostoru.

Slijedi pregled kosovskog prostora u vohoru “Prvoga svjetskog rata” (98-100) te u “Međuratnom razdoblju” (101-112). Potonje doba predloženo je putem prijedloga o razgraničenju između Jugoslavije i Albanije na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1920. godine te diobe Kosova u administrativnim podjelama Kraljevine SHS i Jugoslavije (podjela Kosova u svrhu razbijanja albanskoga nacionalnog identiteta, planska kolonizacija Srba na Kosovo, iseljavanje Albanaca u Tursku i dr.). Također, u međuratnom je razdoblju cijeli kosovski prostor prvi put uključen u sustavnu kartografsku izmjeru (topografska karta Vojno-geografskog instituta Kraljevine SHS u Beogradu iz 1927. godine). Upravo će te prve suvremene topografske karte kosovskog prostora u sljedećim godinama omogućiti nastanak velikog broja karata





(poglavito tematskih) koje će se od tada pa sve do danas primjenjivati u radu svih državnih službi.

Kosovo u "Drugom svjetskom ratu" (113-116) predloženo je zemljovidom njegove podjele na okupacijske zone 1941. godine (njemačka, talijanska i bugarska zona), a "Pokrajina Kosovo u socijalističkoj Jugoslaviji" (117-120) zemljovidom autonomne Kosovsko-metohijske oblasti iz 1963. godine te etnografskom kartom Kosova prema posljednjem objavljenom popisu stanovništva iz 1981. godine. Naposljetku, u završnoj cjelini ("Kosovo danas", 121-123) govori se o političkim i vojnim zbivanjima na Kosovu od 1991. godine, s naglaskom na međunarodnoj intervenciji NATO-a i na aktualnom stanju podjele Kosova na pet mirovnih zona. Zaključuje se da u ovom trenutku (prva polovina 2006. godine) problem Kosova i dalje nije riješen te da "gospodarski i socijalni problemi, neizgrađene institucije, nerazvijeno civilno društvo te problemi zaštite ljudskih, posebno manjinskih prava, stoje na putu stabilizacije Kosova i mirnog suživota njegovih stanovnika" (122).

Na kraju knjige nalazi se podroban sažetak na engleskom jeziku (124-141), popis korištenih kartografskih izvora (143-145), bibliografija (146-150), kazalo mjesta i zemljopisnih pojmova (151-156), kazalo osobnih imena (157-158) te bilješka o autorici (159).

Kartografski spomenici na kojima se tijekom više stoljeća bilježi ime Kosova, kao i imena kosovskih naselja, nepobitno su posvjedočenje njegove opstojnosti i povijesnoga kontinuiteta. Objavljivanjem i interpretacijom odabranih kartografskih izvora autorica je, kako i sama naglašava, željela "unaprijediti dosadašnje spoznaje o historijsko-geografskom razvoju kosovskog prostora te potaknuti sagledavanje mogućnosti njegova budućeg razvoja u europskom kontekstu" (7). Ujedno, tim je izdanjem historiografija (posebice povijesna kartografija) koja se bavi područjem Balkana dobila zanimljivo i korisno djelo koje će – vjerovati je – imati najviše odjeka i značenja za zemlju o kojoj i govori.

Lovorka Čoralić

Boris Olujić, *Povijest Japoda. Pristup*, Srednja Europa, Zagreb 2007., 293 str.

U izdanju Srednje Europe izašao je rad Borisa Olujića, rezultat višegodišnjeg truda, terenskog istraživanja i stručnog rada. Rad je sinteza povijesti Japoda, jako bitna karika u istraživanju etničkih zajednica koje su u prapovijesti i antici nastanjivale naše prostore. Autor u radu Japode naziva narodom, no ne gleda na taj pojam kao na statičnu strukturu već prikazuje kretanje kroz društvene procese i transformacije. Promatra ih kao zasebnu etničku cjelinu, ne isključujući srodnost sa susjednim narodima, no pitanje pripadnosti ilirskoj skupini ostavlja otvorenim. Tim je radom dao veliki prilog proučavanju etničkog identiteta, što i nije bilo često u hrvatskoj historiografiji. Uza stručnost i sistematičnost autora, znanstvenoj vrijednosti rada pridodaju i recenzentice prof. dr. Bruna Kuntić-Makvić i prof. dr. Nives Majnarić-Pandžić, koje su pridonijele i prilogima u knjizi pod nazivom *Prilog 1: Pokretni nalazi i važnija nalazišta japodske kulture željeznog doba* (223-231) i *Prilog 2: Izbor iz antičkih literarnih vrela* (231-237). Na kraju knjige je popis *Kratica* (237-241), *Bibliografija* (241-281) kroz koju zainteresirani mogu dalje proširiti svoje znanje, *Kazalo geografskih pojmova* (281-293) te *Kazalo imena* (293). U knjizi se također mogu pronaći interesantne slike te zemljopisne karte.